

Súd: Najvyšší súd SR
Spisová značka: 5Cdo/220/2022
Identifikačné číslo spisu: 1315223696
Dátum vydania rozhodnutia: 12.07.2023
Meno a priezvisko: JUDr. Jana Bajánková
Funkcia: sudca
ECLI: ECLI:SK:NSSR:2023:1315223696.1

ROZSUDOK

Najvyšší súd Slovenskej republiky v senáte zloženom z predsedníčky senátu JUDr. Jany Bajánkovej a členov senátu JUDr. Jozefa Kolcuna, PhD. a JUDr. Jany Haluškovej v spore žalobcu Poradňa pre občianske a ľudské práva, Košice, Krivá 23, IČO: 37 867 270, zastúpeného advokátkou Mgr. Vándou Durbákovou, Košice, Krivá 23, IČO: 40 635 864, proti žalovanému Slovenskej republike, zastúpenej Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, Bratislava, Stromová 1, IČO: 00 164 381, o porušenie zásady rovnakého zaobchádzania, vedenom na bývalom Okresnom súde Bratislava III pod sp. zn. 21C/698/2015, o dovolaní žalobcu proti rozsudku Krajského súdu v Bratislave z 27. októbra 2021 sp. zn. 10Co/84/2020 takto

rozhodol:

Najvyšší súd Slovenskej republiky m e n í rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 27. októbra 2021 sp. zn. 10Co/84/2020 v spojení s rozsudkom Okresného súdu Bratislava III zo dňa 06. februára 2020 č. k. 21C/698/2015-343 tak, že vyslovuje, že

Žalovaný porušil zásadu rovnakého zaobchádzania tým, že neprijal dostatočné preventívne opatrenia na ochranu pred diskrimináciou a opatrenia na odstránenie diskriminácie rómskych detí v Základnej škole v obci E. C. A. na základe ich etnického pôvodu.

Vo zvyšnej časti rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 27. októbra 2021 sp. zn. 10Co/84/2020 a rozsudok Okresného súdu Bratislava III zo dňa 06. februára 2020 č. k. 21C/698/2015-343 z r u š u j e a vec v rozsahu zrušenia vracia Mestskému súde Bratislava IV na ďalšie konanie.

Odôvodnenie

1. Okresný súd Bratislava III rozsudkom č. k. 21C/698/2015-343 zo dňa 6. februára 2020 v celom rozsahu zamietol žalobu, ktorou sa žalobca po pripustení zmeny žaloby súdom domáhal

a/ určenia, že žalovaný porušil zásadu rovnakého zaobchádzania tým, že neprijal dostatočné preventívne opatrenia na ochranu pred diskrimináciou a opatrenia na odstránenie diskriminácie rómskych detí v Základnej škole v obci E. C. A., na základe ich etnického pôvodu,

b/ uloženia povinnosti žalovanému prostredníctvom Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky do troch mesiacov vypracovať tzv. desegregačný plán obsahujúci analýzu

súčasného stavu vzdelávania detí v Základnej škole v obci E. C. A. a na základných školách v okolitých obciach a mestách do vzdialenosti 25 km od obce E. C. A. a návrh účinných opatrení na odstránenie diskriminácie rómskych detí na základe ich etnického pôvodu v Základnej škole v obci E. C. A., vrátane časového horizontu ich realizácie a preventívnych opatrení na zabránenie diskriminácie do budúcnosti, c/ uloženia povinnosti žalovanému prostredníctvom Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky do troch rokov od právoplatnosti rozsudku splniť opatrenia na odstránenie diskriminácie rómskych detí v Základnej škole v obci E. C. A. vyplývajúce z vypracovaného tzv. desegregačného plánu.

A žalovanému voči žalobcovi nepriznal náhradu trov konania.

1.1. Právne vec posúdil podľa ust. § 2 ods. 1, 2, 3, § 2a ods. 1, 2, 3, 11 písm. b), § 3 ods. 1, 3, § 9 ods. 1, 2, § 9a, § 11 ods. 1, 2 zákona č. 365/2004 o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) ust. § 107 ods. 1, 2, § 144 ods. 1 písm. a), § 144 ods. 5, § 145 ods. 1, § 20 ods. 2, 5, § 31 ods. 1 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (školský zákon), a ust. § 7 ods. 10 zákona č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení (v znení účinnom do 19. decembra 2014).

1.2. Vykonaným dokazovaním súd dospel k záveru, že žaloba nie je dôvodná, nakoľko súd v konaní nemal preukázané, že by konaním žalovaného došlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania tvrdeného žalobcom, keďže žalovaný listinnými dôkazmi preukázal, že zásadu rovnakého zaobchádzania neporušil a žalobca v zmysle § 11 ods. 2 antidiskriminačného zákona neunesol dôkazné bremeno v tom smere, že by v žalobe oznámil skutočnosť, z ktorých by bolo dôvodné usudzovať porušenie zásady rovnakého zaobchádzania.

1.3. Žalobca tvrdil, že žalovaný porušil zásadu rovnakého zaobchádzania vzdelávaním rómskych detí v etnicky homogénnej škole tým, že neprijal preventívne opatrenia na ochranu pred diskrimináciou a opatrenia na odstránenie diskriminácie rómskych detí, avšak vôbec tieto „preventívne opatrenia“ ničím nešpecifikoval, resp. ich len špecifikoval možnosťou navštevovania žiakov z lokality S. iných základných škôl v okolí s potrebou zabezpečenia pre žiakov dopravy. Súd poukázal na skutočnosť, že výstavbou predmetnej modulovej školy sa vyšlo v ústrety žiakom bývajúcim v lokalite S. bez ohľadu, či sa jedná o rómskych alebo nerómskych žiakov, ktorá škola je v ich záujme vystavaná v blízkosti ich bydliska, navštevujú ju malé deti - 1. stupeň ZŠ, ktorí nemusia každý deň do inej školy mimo bydliska dochádzať, budova školy je úplne nová, vybavená novým nábytkom, zariadením, školskými pomôckami. Aj keď žalobca poukazoval na dostatočne voľné miesta pre žiakov v okolitých ZŠ, zákonným zástupcom žiakov nikdy nikto nebránil a nebráni svoje deti prihlásiť na iné ZŠ, je výlučne rozhodnutím rodičov, zákonných zástupcov rómskych žiakov navštevovať práve ZŠ v E. C. A. v blízkosti ich bydliska. Žalobca totiž sám potvrdil existenciu nevyhovujúcich priestorov dovtedajšej ZŠ v strede obce E. C. A., ktorú žiaci z lokality S.F. navštevovali do doby, pokiaľ modulová ZŠ nebola vystavaná. Preto výstavba modulovej školy nemohla spôsobiť diskrimináciu, príp. porušenie zásady rovnakého zaobchádzania s rómskymi žiakmi a nerómskymi. Súd v konaní nemal ďalej preukázané, že by k vzdelaniu na predmetnej modulovej ZŠ bol odopretý prístup aj iným žiakom z majority.

1.4. Keďže súd nemal splnené a preukázané podmienky, ktoré by odôvodňovali záver, že zo strany žalovaného došlo u žiakov 1. stupňa ZŠ v E. C. A., výstavbou modulovej školy k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania v zmysle ustanovení antidiskriminačného zákona k ich segregácii, súd žalobu žalobcu ako nedôvodnú zamietol.

2. Krajský súd v Bratislave rozsudkom zo dňa 27. októbra 2021 sp. zn. 10Co/84/2020 potvrdil rozsudok súdu prvej inštancie. Žalovanému priznal proti žalobcovi nárok na náhradu trov odvolacieho konania vo výške 100 %.

2.1. V odôvodnení rozsudku v bode 19. uviedol, že súd prvej inštancie dospel k správne právnemu záveru, že žalovaný v konaní preukázal, že cieľom postaviť modulovú školu v lokalite obývanej iba rómskym etnikom nebolo oddeliť rómske deti od ostatných majoritných detí iného etnika, t. j. segregovať rómske deti a zamedziť ich vzájomným kontaktom, nakoľko ako z dokazovania vykonaného prvoinštančným súdom vyplývalo, uvedenú školu navštevujú rómske deti z dôvodu, že je pre ne spádovou školou, určenou pre rómske aj nerómske deti, ktorej príslušnosť je daná školským obvodom, v ktorom majú tieto deti trvalý pobyt s tým, že v konaní bolo listinnými dôkazmi predloženými žalobcom

preukázaný dôvod výstavby tejto základnej školy (Zápisnica z 20. zasadnutia Obecného zastupiteľstva v E.F. C. A. zo dňa 08. februára 2014), z ktorých vyplýva, že v pôvodnej škole sa v 5-izbovom rodinnom dome s kapacitou 50 detí, vyučovalo v stiesnených pomeroch takmer 80 detí, a zároveň bolo v konaní bez akýchkoľvek pochybností preukázané, že na okolité školy ZŠ v obci E., ZŠ v meste S. rodičia svoje deti neprihlásili.

2.2. Odvolací súd dospel k záveru, že odôvodnenie odvolaním napadnutého rozsudku ako celok spĺňa parametre zákonného odôvodnenia (§ 220 ods. 2 CSP) a iba dodal, že nie je povinnosťou súdu odôvodňovať rozhodnutie podľa predstáv ktorejkoľvek strany sporu s tým, že sa v celom rozsahu stotožnil so správnym právnym záverom súdu prvej inštancie uvedeným v odôvodnení napadnutého rozsudku, spĺňajúcim všetky požiadavky podľa ust. § 220 ods. 2 CSP, v ktorom sa správne a presvedčivo argumentačne vysporiadal so skutkovým stavom i právnym posúdením veci, a preto napadnutý rozsudok ako vecne správny potvrdil podľa § 387 ods. 2 CSP.

3. Proti rozsudku Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 10Co/84/2020 zo dňa 27. októbra 2021 podal prostredníctvom svojho právneho zástupcu dovolanie žalobca.

3.1. Dovolateľ odôvodnil dovolanie v zmysle ust. § 421 ods. 1 CSP, pričom súdom nižších stupňov vytýka, že vec nesprávne právne posúdili a odchyľili sa tak od práva EÚ, rozhodovacej praxe SD EÚ, Európskeho súdu pre ľudské práva medzinárodných zmlúv o ľudských právach, ktorými je SR viazaná. Išlo o posúdenie právnej definície diskriminačného zaobchádzania vo forme segregácie rómskych detí vo vzdelávaní v rozsahu, ktorá nebola doposiaľ dovolacím súdom právne posudzovaná a vyriešená.

3.2. Záver odvolacieho súdu a jeho právna kvalifikácia, že v danom prípade sa nejedná o segregáciu rómskych detí, pretože žalovaný v konaní vyvrátil žalobcom tvrdený úmysel segregovať rómske deti od nerómskych a preukázal tak, že zásadu rovnakého zaobchádzania svojím konaním neporušil, resp. nekonaním, teda tým, že neprijal účinné preventívne opatrenia na ochranu pred diskrimináciou a opatrenia na odstránenie diskriminácie rómskych detí na miestnej základnej škole, tak predstavuje významný odklon od ustálenej rozhodovacej praxe, najmä ESEP. Dovolateľ uviedol, že segregáciu je možné v súlade s čl. 3 Medzinárodného dohovoru OSN o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie kvalifikovať ako formu diskriminácie per se, ktorá vzniká už de facto akumuláciou osôb menšinového etnika napríklad v prostredí školy, bez ohľadu na to, či sa tak stalo so zlým úmyslom či cielene alebo nie. Dovolateľ uviedol rozsudok Lavida a ostatní proti Grécku zo dňa 30. mája 2013, sťažnosť 7973/10).

3.3. Diskriminácia formou segregácie rómskych detí je tak v rozhodovacej praxi ESEP definovaná ako fakticky vznikajúce oddelenie rómskych detí od ostatných, bez ohľadu na motivácie štátu alebo iných autorít a zlyhanie štátu túto situáciu efektívne riešiť. Diskriminácia formou segregácie, teda nie je chápaná ako vyplývajúca z nepriaznivého konania motivovaného etnicitou detí, ale ako nedbalosť pri predchádzaní vzniku takejto segregácie, alebo zlyhanie aktívne riešiť samovoľne vzniknutú segregáciu. Pričom jednou z možností je napr. aj nastavenie školských obvodov, tak aby sa rómske deti nekonzentrovali na jednej zo škôl. Právna interpretácia odvolacieho súdu je v rozpore s touto definíciou. Súd mal v konaní skúmať nie cieľ výstavby modulovej školy, ten je v zmysle judikatúry ESEP irelevantný, ale či je škola fakticky segregovaná, teda navštevovaná iba rómskymi deťmi, a či štát prostredníctvom svojich orgánov urobil dostatočne efektívne kroky k tomu, aby segregáciu odstránil či jej vzniku zabránil. K tomu v konaní pred súdom prvej inštancie, ktoré svojím rozhodnutím potvrdil aj odvolací súd, nedošlo.

3.4. Dovolateľ navrhol dovolaciemu súdu, aby v súlade s čl. 267 Zmluvy o fungovaní EÚ predložil nasledujúce predbežné otázky:

a) Je vzdelávanie rómskych detí v čisto rómskej škole na ZŠ E. C. A. postavenej v blízkosti marginalizovanej rómskej komunity S., tak ako to vyplýva zo skutkového stavu tohto prípadu diskrimináciou v znení Smernice Rady č. 2000/43/ES z 29. júna 2000, najmä článku 3 jej Preambuly a tiež zákazu diskriminácie a segregácie podľa čl. 3 Medzinárodného dohovoru OSN o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, preambuly Charty základných práv EU a relevantnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu, najmä v prípade Lavida a ostatní proti Grécku, rozsudok z 28. mája 2013, číslo sťažnosti 7973/10, § 73?

b) V prípade kladnej odpovede na predchádzajúcu otázku č. 1. má byť segregácia považovaná za priamu diskrimináciu podľa článku 2.2.a Rasovej smernice?

c) Postačujú skutočnosti tvrdené žalobcom v prejednávanej právnej veci na presun dôkazného bremena na žalovaných (najmä s poukazom na rozsudok SDEU v prípade „CHEZ Razpredelenie Bulgaria“ AD v Komisia za zashtita ot diskriminatsia zo 16. júla 2015, ods. 84, 87, 108 a 125)?

d) V prípade kladnej odpovede na predchádzajúcu otázku musí žalobca v danom prípade preukazovať menej priaznivé zaobchádzanie alebo znevýhodnenie spôsobené segregáciou vo vzťahu ku konkrétnym osobám, alebo pre konštatovanie diskriminácie postačuje predloženie prima facie dôkazov, z ktorých na prvý pohľad vyplýva negatívny dopad segregovaného vzdelávania na spoločnosť a jednotlivcov, akým v prejednávanej veci boli odborné stanoviská odborníka a odborníčkou z odborov psychológia, pedagogika a sociológia potvrdzujúce jednoznačne negatívny dopad takéhoto vzdelávania na rómske deti, ale aj na deti z majority a spoločnosť ako takú ?

e) Ak Súd rozhodne, že skutkové okolnosti prípadu predstavujú diskrimináciu v zmysle Rasovej smernice, sú podľa Rasovej smernice relevantné vnútroštátne inštitúcie (žalovaný) povinné prijať také účinné, primerané a odradzujúce opatrenia, ktoré povedú k odstráneniu diskriminácie rómskych detí a jej predchádzaniu do budúca (článok 15 Rasovej Smernice, s odkazom na rozsudok SDEU v prípade Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding proti Firma Feryn NV zo dňa 10.07.2008, najmä §§ 35 - 40, čl. 52 a nasl. Preambuly Charty základných práv EÚ a relevantnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu, najmä rozsudku v prípade Horváth a Kiss proti Maďarsku zo dňa 29. januára 2009, číslo sťažnosti 11146/11, § 104-105 a rozsudok v prípade Lavida a ostatní proti Grécku zo dňa 28. mája 2013, sťažnosť č. 7973/10, § 73)?

3.5. Záverom dovolateľ navrhol dovolaciemu súdu, aby s poukazom na ust. § 449 ods. 3 CSP dovolaním napadnutý rozsudok odvolacieho súdu zmenil tak, že žalobe vyhovie v celom rozsahu a rozhodne, že žalobca má nárok na náhradu trov konania pred súdom prvej inštancie, trov odvolacieho konania a dovolacieho konania v rozsahu 100 %. Pokiaľ by vyvodil, že nemôže sám vo veci rozhodnúť, dovolateľ navrhol dovolaním napadnuté rozhodnutie odvolacieho súdu zrušiť a vec mu vrátiť na ďalšie konanie.

4. K podanému dovolaniu sa vyjadril žalovaný. Uviedol, že zotráva na svojich doterajších písomných a ústnych vyjadreniach a napadnutý rozsudok odvolacieho súdu považuje za vecne správny. Dovolaniu dovolateľa vytkol absenciu právnej otázky, resp. jej nezrozumiteľnosť a neurčitost ako aj nedodržanie dovolacích dôvodov podľa ust. § 431 až 435 CSP. Dovolaciemu súdu navrhol dovolanie dovolateľa odmietnuť v zmysle ust. § 447 písm. f) CSP.

5. K podanému vyjadreniu žalovaného sa vyjadril právny zástupca žalobcu v podaní zo dňa 26. augusta 2022, v ktorom uviedol aktuálne rozhodnutie ESĽP v prípade segregácie rómskych detí v prístupe k vzdelaniu X a ostatní proti Albánsku (rozsudok zo dňa 31. mája 2022) ako aj nedávne rozhodnutie NS ČR zo dňa 13. mája 2022 sp. zn. 25Cdo/473/2021-337.

6. Najvyšší súd ako súd dovolací (§ 35 CSP) po zistení, že dovolanie podala v stanovenej lehote (§ 427 ods. 1 CSP) strana zastúpená v súlade so zákonom (§ 429 ods. 1 CSP), v ktorej neprospech bolo napadnuté rozhodnutie vydané (§ 424 CSP), bez nariadenia pojednávania (§ 443 CSP) skúmal, či sú splnené aj ďalšie podmienky dovolacieho konania a predpoklady prípustnosti, pričom zistil, že dovolanie je prípustné a je dôvodné.

7. Dovolací súd je dovolacími dôvodmi viazaný (§ 440 CSP). Dovolacím dôvodom je nesprávnosť vytýkaná v dovolaní (porovnaj § 428 CSP). Pokiaľ nemá dovolanie vykazovať nedostatky, ktoré v konečnom dôsledku vedú k jeho odmietnutiu podľa § 447 písm. f) CSP, je (procesnou) povinnosťou dovolateľa vysvetliť v dovolaní, z čoho vyvodzuje prípustnosť dovolania a označiť v dovolaní náležitým spôsobom dovolací dôvod (§ 420 alebo § 421 CSP v spojení s § 431 ods. 1 CSP a § 432 ods. 1 CSP). V dôsledku spomenutej viazanosti dovolací súd neprejednáva dovolanie nad rozsah, ktorý dovolateľ vymedzil v dovolaní uplatneným dovolacím dôvodom.

8. Dovolací súd posúdil dovolanie dovolateľa podľa obsahu, pričom z obsahu dovolania vyplýva, že dovolateľ odôvodnil prípustnosť dovolania poukazom na ustanovenie § 421 ods. 1 písm. b) CSP argumentujúc tým, že rozhodnutie odvolacieho súdu záviselo od vyriešenia právnej otázky, ktorá v

rozhodovacej praxi dovolacieho súdu ešte nebola vyriešená. Z obsahu dovolania je zrejmé, že žalobca za dosiaľ dovolacím súdom neriešenú považoval otázku, či je vzdelávanie rómskych detí v čisto rómskej škole na ZŠ E. C. A. postavenej v blízkosti marginalizovanej rómskej komunity S. diskrimináciou formou segregácie. Dovolateľ v priebehu dovolacieho konania podaním zo dňa 16. februára 2023 informoval dovolací súd o ďalšej aktuálnej judikatúre EŠLP vo veci Elmazova a ostatní proti Severnému Macedónsku zo dňa 13. decembra 2022 (sťažnosť č. 11811/20 a 13550/20) a rozsudku NS SR 5Cdo/102/2020 zo dňa 15. decembra 2022, v ktorom sa riešila prakticky skutkovo totožná vec.

9. Dovolací súd konštatuje, že závery vyplývajúce z rozsudku 5Cdo/102/2020 zo dňa 15. decembra 2022 sú plne aplikovateľné aj na konanie v tejto veci. Aj keď v čase podania dovolania ešte k danej právnej otázke neexistovala ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu, ktorá by riešila dovolateľom nastolenú právnu otázku, táto bola vyriešená práve vyššie uvedeným rozsudkom, ktorého závermi je dovolací súd viazaný aj v tomto konaní.

10. Segregácia je zvláštna forma diskriminácie spočívajúcej v systematickom oddeľovaní príslušníkov určitej skupiny zakázaným diskriminačným dôvodom, a to aj pri absencii pojmu segregácie ako zákonom výslovne uznannej zakázanej formy diskriminácie. Segregácia bráni integrácii menšín a posilňuje stereotypy a rasizmus. Sama osebe spôsobuje ujmu, pretože ochudobňuje obeť o výhody začlenenenia do spoločnosti a spoločných interakcií s príslušníkmi ďalších skupín a prehľbuje sociálno - kultúrne znevýhodnenie. Segregácia všeobecne spočíva v odlišovaní a oddeľovaní určitých osôb alebo skupín podľa najrôznejších kritérií či znakov (rasy, etnicity, pohlavia, veku, majetku a pod.), a to v rôznych oblastiach ľudskej činnosti.

10.1. V medzinárodnom práve je segregácia považovaná za obzvlášť závažný typ diskriminácie, ani tam nenájdeme všeobecne akceptovanú definíciu. Inšpiráciu môžeme nájsť v právnych predpisoch krajín východnej Európy, ktoré tiež čelia výzve pretrvávajúcej segregácie rómskych detí vo vzdelávaní. Napríklad v Bulharsku je segregácia definovaná nasledovne: „Rasová segregácia znamená vydanie nariadenia alebo zákona, vykonanie opatrenia alebo opomenutie vykonania opatrenia, ktoré vedie k oddeľovaniu, odlišovaniu alebo odčleňovaniu osôb na základe ich rasy, etnického pôvodu alebo farby pokožky.“ V Rumunsku definujú segregáciu ako „vážny typ diskriminácie, ktorý spočíva v úmyselnom alebo neúmyselnom fyzickom oddeľovaní detí patriacich k menšine od zvyšku detí pomocou vytvárania osobitných skupín, tried, budov, inštitúcií alebo iných vzdelávacích zariadení, a to tak, že podiel detí patriacich k menšine vo svetle celkového podielu detí v danej jednotke je neprimeraný v porovnaní s ich podielom v relevantnej vekovej skupine v rámci celkovej populácie danej administratívnej alebo teritoriálnej jednotky.“

11. Rovnosť všetkých ľudí pred zákonom a zákaz diskriminácie je jednou zo základných zásad právneho štátu a je neodmysliteľnou súčasťou každého demokratického právneho poriadku. Segregačné zaobchádzanie z dôvodov rasy či etnického pôvodu je právne neprípustné, a to obzvlášť vtedy, ak ide o porušenie práva na rovnaké zaobchádzanie porušenie rovnosti v dôstojnosti a v právach resp. ak je segregácia dôsledkom diskriminácie, a to v súvislosti s realizáciou základných práv na vzdelanie.

12. Platný právny poriadok Slovenskej republiky obsahuje princíp rovnosti a zákaz diskriminácie, prípadne zásadu rovnakého zaobchádzania v niekoľkých právnych predpisoch rôznej právnej sily. Popri všeobecných a osobitných ustanoveniach o rovnosti obsiahnutých v Ústave Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (napr. čl. 12, čl. 13 ods. 3, čl. 20 ods. 1, čl. 30 ods. 3 a 4, čl. 34 ods. 4) možno nájsť relevantné ustanovenia o rovnosti a nediskriminácii aj v niekoľkých zákonoch. Ide o niekoľko zákonov so špeciálnou úpravou zásady nediskriminácie a rovnakého zaobchádzania, ktorá je záväzná pre oblasť spoločenských vzťahov upravenú príslušným zákonom (napr. § 13 a § 41 ods. 8 zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov, § 1 ods. 4 zákon č. 313/2001 Z. z. o verejnej službe v znení neskorších predpisov, § 6 zákona č. 634/1992 Zb. o ochrane spotrebiteľa v znení neskorších predpisov, § 4 zákona č. 277/1994 Z. z. o zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov a pod.). Zvláštnu skupinu tvoria normy trestného práva, ktoré postihujú diskrimináciu a prejavy intolerancie (napr. §§ 251a, 424a, 425, 432 zákona č. 300/2005 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov). Pojem segregácia je priamo zakotvený v Zákone č. 245/2008 Z. z. - o výchove a vzdelávaní (školský

zákon) a o zmene niektorých zákonov v § 3 písm. e), v zmysle ktorého výchova a vzdelávanie podľa tohto zákona sú založené na princípoch zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie.

13. Významným prameňom práva v oblasti ochrany pred diskrimináciou sú aj medzinárodné zmluvy, ktoré Slovenská republika ratifikovala, alebo do ktorých sukcedovala. Spomedzi rozsiahlej medzinárodnoprávnej úpravy je v tomto kontexte potrebné poukázať na dokumenty schválené na pôde Organizácie spojených národov, resp. jej špecializovaných organizácií - Všeobecná deklarácia ľudských práv z roku 1948 (ktorá však nemá právnu záväznosť), Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z roku 1966, Medzinárodný pakt o hospodárskych a sociálnych právach z roku 1966, Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien z roku 1979, Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie z roku 1965, Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989, Dohovor proti diskriminácii vo vzdelávaní prijatý UNESCO-m, Dohovor Medzinárodnej organizácie práce o rovnakom odmeňovaní mužov a žien za prácu rovnakej hodnoty (č. 100) z roku 1951, Dohovor Medzinárodnej organizácie práce o diskriminácii (v zamestnaní a povolani) (č. 111) z roku 1958, ako aj niekoľko ďalších zmlúv a dohovorov. Nemenej dôležité pre Slovenskú republiku sú aj záväzky vyplývajúce z dokumentov prijatých na pôde Rady Európy, z ktorých má najväčší význam čl. 14 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950 v znení dodatkových protokolov 1 až 11 (ďalej len „Dohovor“) (uverejnenom v Zbierke zákonov pod č. 209 v roku 1992), ktorý v článku 14 stanovuje, že „Užívanie práv a slobôd priznaných týmto Dohovorom sa musí zabezpečiť bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie“ v spojení s článkom 2 Protokolu č. 1 k Dohovoru, podľa ktorého sa nikomu nesmie odoprieť právo na vzdelanie. Pri výkone akýchkoľvek funkcií v oblasti výchovy a výuky, ktoré štát vykonáva, bude rešpektovať právo rodičov zabezpečovať túto výchovu a vzdelanie v zhode s ich vlastným náboženským a filozofickým presvedčením.

13.1. Mimoriadne významný právny predpis Európskeho spoločenstva, ktorý dopĺňa už jestvujúce komunitárne právo v oblasti rovnakého zaobchádzania, predstavuje Smernica Rady EÚ č. 43/2000 z 29. júna 2000, ustanovujúca zásadu rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod bola implementovaná do právneho poriadku SR zákonom č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). Tento zákon rozlišuje v § 2a diskrimináciu priamu, ktorou je konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii a diskrimináciu, nepriamu, ktorou je navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli znevýhodňovať osobu v porovnaní s inou osobou; súčasne zakotvuje, že nepriamou diskrimináciou nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.

14. Problematiku rasovej diskriminácie a segregácie osobitne v spojení s realizáciou práva na vzdelanie riešil aj Európsky súd pre ľudské práva (ďalej „ESLP“), a to napr. v rozsudku zo dňa 5. júna 2008 vo veci Sampanis a ostatní proti Grécku, č. 32526/05, v rozsudku veľkého senátu zo dňa 16. marca 2010 vo veci Oršuš a ostatní proti Chorvátsku, č. 15766/03, v rozsudku zo dňa 11. decembra 2012 vo veci Sampani a ostatní proti Grécku, č. 59608/09, v rozsudku zo dňa 29. januára 2013 vo veci Horváth a Kiss proti Maďarsku, č. 11146/11, v rozsudku zo dňa 30. mája 2013 vo veci Lavida a ostatní proti Grécku, č. 7973/10, v rozsudku veľkého senátu zo dňa 13. novembra 2007 vo veci D. H. a ostatní proti Českej republike, sťažnosť č. 57325/00.

14.1. V rozsudku veľkého senátu vo veci D. H. a ostatní proti Českej republike ESLP (bod 176.) vylovil, že „Diskriminácia založená okrem iného na etnickom pôvode určitej osoby je formou rasovej diskriminácie. Ide o obzvlášť zvrhnutiahodnú diskrimináciu, ktorá vzhľadom k svojim nebezpečným následkom vyžaduje od úradov mimoriadnu ostražitosť a rásnu reakciu. Úrady preto musia využívať všetky prostriedky k potieraniu rasizmu a posilňovať tak demokratické poňatie spoločnosti, kde rôznorodosť nie je vnímaná ako hrozba, ale ako bohatstvo. Súd tiež rozhodol, že v súčasnej demokratickej spoločnosti budovanej na princípe plurality a rešpektu k rozličným kultúram nemôže byť rozdielne zaobchádzanie, ktoré je založené výlučne alebo v rozhodujúcej miere na etnickom pôvode

osoby, objektivne odôvodnené“.

15. Nepriama diskriminácia sa teda vyznačuje konaním alebo opomenutím založeným na zdanlivo neutrálnom pravidle, ktoré znevýhodňuje konkrétnu osobu alebo skupinu osôb oproti iným osobám, pričom znevýhodnenie nie je objektivne odôvodnené legitímnym cieľom a zároveň primeranými alebo nevyhnutnými prostriedkami. Na rozdiel od diskriminácie priamej, nevyžaduje úmysel alebo motív, ide o faktickú diskrimináciu, ku ktorej dochádza v dôsledku určitého rozhodnutia, opatrenia, praxe založenej na neutrálnom kritériu, za predpokladu, že odlišné zaobchádzanie nie je objektivne odôvodnené legitímnym cieľom, prípadne prostriedkami, ktoré vedú k jeho dosiahnutiu, nie sú vhodné, nevyhnutné a primerané.

15.1. Pojem zdanlivo neutrálne ustanovenie, kritérium či prax, je treba vnímať v spojení s tým, či ide o také ustanovenie, kritérium či opatrenie, ktoré je formulované tak, že by ani na prvý pohľad ani odvodené nemalo viesť k rozlišovaniu na základe niektorého zo zakázaných diskriminačných dôvodov, napriek tomu však ale jeho aplikácia má v skutočnosti neprímerane nepriaznivý a znevýhodňujúci dopad na túto skupinu (por. rozsudok vo veci CHEZ Razpredelenie Bulgara D v. Komisia za zashtita ot diskrimintsia, C-83/14 bod 76.).

15.2. Či k dosiahnutiu legitímneho cieľa boli použité vhodné, nevyhnutné a primerané opatrenia, treba posúdiť vždy vo vzťahu ku konkrétnym okolnostiam daného prípadu. Rozhodujúce je však to, či tento cieľ nebolo možné dosiahnuť inými nástrojmi, ktoré by menej zasahovali do práva na rovnaké zaobchádzanie, teda aby opatrením neboli neprímerane dotknuté oprávnené záujmy znevýhodnených osôb. Vo veci Orșus a ostatní ESLP povedal, že umiestnenie detí v separovanej triede by malo byť prijaté len vtedy, ak je to absolútne nevyhnutné, vždy na základe objektívneho a komplexného testovania, na čo najkratší možný čas (bod 159. a 165.). Naopak ESLP odmietol ako objektivne zdôvodnený legitímny cieľ, ak sú vytvárané výhradne rómske verejné školy pri rezignácii na akékoľvek antisegregačné opatrenia, a to i vtedy, ak na strane štátu nebol zistený žiadny diskriminačný zámer a ak príčinou výsledného stavu boli protesty zo strany rodičov nerómskych žiakov (rozsudok ESLP vo veci Lavida a ostatní bod 72.).

16. Dovolací súd dospel k záveru, že názor, ku ktorému dospeli súdy v základnom konaní, že vzdelávanie detí v etnicky homogénnej škole, bez ďalšieho nepredstavuje porušenie zásady rovnakého zaobchádzania, pretože rozhodnutie postaviť modulovú školu v lokalite obývanej iba rómskym etnikom vyplynulo z kapacitných dôvodov, keďže v pôvodnej škole sa v 5-izbovom rodinnom dome s kapacitou 50 detí, vyučovalo v stiesnených pomeroch takmer 80 detí, pričom ďalej dôvodili, že školské obvody sú navrhované tak, aby rovnako rómski aj nerómski žiaci podľa svojho bydliska mali čo najbližšie do spádovej školy, pričom školu si môžu podľa školského zákona sami vybrať, nie je správny.

17. Dovolací súd zastáva názor, že výstavbou nového samostatne stojaceho objektu kontajnerového typu ZŠ E. C. A. sa síce vyriešil kapacitný problém, ktorý vznikol nedostatočnými priestormi pre vzdelávanie v pôvodnom objekte - rodinnom dome, v tom smere, že deti zo spádovej oblasti mohli navštevovať školu, čo najbližšie situovanú k miestu bydliska, čím však došlo fakticky k oddeleniu rómskych detí od detí majoritnej komunity. Dovolací súd konštatuje, že vzdelávaním rómskych detí v škole navštevovanej výlučne rómskymi žiakmi na ZŠ E. C. A. postavenej v blízkosti marginalizovanej rómskej komunity v časti S. tak došlo k segregácii. Na tento záver, nemá vplyv neexistencia motívu cielene diskriminovať rómske deti, ani existencia legitímneho cieľa zabezpečiť prístup k vzdelaniu detí najbližšie k ich bydlisku. Pre posúdenie bol najrozhodujúcejší záver o tom, či prostriedok k dosiahnutiu tohto cieľa bol vhodný a primeraný. Dovolací súd je toho názoru, že výstavba modulovej školy v blízkosti osady S. predstavuje neprímeraný a nevhodný prostriedok, ktorý znevýhodňuje dotknuté osoby tak, že ich de facto segreguje. Nebol významný fakt, že pôvodné priestory školy situovanej v rodinnom dome boli nedostačujúce, ani tá skutočnosť, že rodič má zákonné právo vybrať školu aj mimo územného obvodu pre svoje dieťa. Rodič musí mať dostatok informácií o dostupných alternatívach, na základe ktorých môže komplexne zvážiť rozhodnutie o výbere školy (napr. možnosť dopravy žiakov do iných škôl v okolí, a to aj prostredníctvom bezplatne organizovanej dopravy, tzv. školské autobusy obce), kde získa jeho dieťa základné vzdelanie (por. aj D.H. a ostatní bod 202.-204.).

17.1. Štát musí prijať účinné opatrenia (či už zákonodarnou iniciatívou, vytvorením stimulačných

podmienok, ako aj tvorbou školských obvodov), aby segregácii zabránil, nie sa iba nečinne prizerať a odvolávať sa na strohú, často zle interpretovanú dikciu zákona. Určujúci faktor pri každom postupe je najlepší záujem dieťaťa. Je totiž v záujme celej spoločnosti, aby aj z detí, pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, vyrástli plnohodnotní členovia tejto spoločnosti, k čomu výraznou mierou prispeje aj desegregačné úsilie v rámci školského vzdelávania.

18. Pokiaľ ide o otázku prenesenia dôkazného bremena ESLEP v citovaných rozhodnutiach formuloval stanovisko, že na preukázanie nepriamej diskriminácie a presun dôkazného bremena je nevyhnutné uviesť skutočnosti, z ktorých možno vyvodíť diskrimináciu dôkazom *prima facie*, následne sa presúva dôkazné bremeno na žalovaného, aby preukázal, že k diskriminácii nedošlo. V danom prípade bolo žalobcom tvrdené a v konaní nesporné, že Základná škola E. C. A. zabezpečuje vzdelávanie pre etnicky homogénnu rómsku komunitu, bolo preto na žalovanom, aby preukázal, že prostriedky, ktoré použil (resp. nepoužil), segregáciu nespôsobili. Súdy v základnom konaní takto nepostupovali a právnu otázku vyriešili nesprávne.

19. Podľa § 449 ods. 1, 2, 3 CSP, ak je dovolanie dôvodné, dovolací súd napadnuté rozhodnutie zruší. Dovolací súd zruší aj rozhodnutie súdu prvej inštancie, len ak nápravu nemožno dosiahnuť iba zrušením rozhodnutia odvolacieho súdu. Dovolací súd môže zmeniť napadnuté rozhodnutie, ak je dovolanie dôvodné a mal za to, že sám môže rozhodnúť vo veci.

19.1. Podľa § 449 ods. 3 CSP, dovolací súd môže zmeniť napadnuté rozhodnutie, ak je dovolanie dôvodné a má za to, že sám môže rozhodnúť vo veci; ide o prípad, ak odvolací súd nerozhodol správne a ak doterajšie výsledky konania ukazujú, že je možné o veci rozhodnúť. Ani dovolací súd totiž nesmie zabúdať, že pri riešení svojich inštančných kompetencií navonok, voči stranám sporu, vystupuje spolu s nižšími súdmi ako jeden celok. Vyšší súd je tu preto, aby napravoval meritórne pochybenia nižšieho súdu, a nie aby vyvodzoval procesné „sankcie“ voči stranám, či nižším súdom iba preto, že nepostupovali v zmysle jeho požiadavky, či predstavy. Tým sa urobí zadosť aj požiadavke rýchlosti súdneho konania, ktorá je v zmysle čl. 48 ods. 2 ústavy a čl. 6 ods. 1 Dohovoru ústavným princípom. Časový horizont toho, kedy sa stranám sporu dostáva konečné rozhodnutie vo veci, je neoddeliteľnou súčasťou meradla celkovej spravodlivosti konania. Čím je tento časový horizont dlhší, tým sa viac roztvárajú kontúry spravodlivosti ako v očiach strán sporu, tak aj vo všeobecnom vnímaní verejnosti a verejnej mienky. Celkovo sa tak oslabuje kredibilita štátnej moci a špecificky moci súdnej. Neprimeraná dĺžka konania sa potom priamo odráža v dôvere občana v štát, v jeho inštitúcie a v právo, čo je základnou podmienkou pre riadne fungovanie legitímneho demokratického a právneho štátu, ktorým podľa čl. 1 ods. 1 ústavy by Slovenská republika mala byť.

20. Z uvedených dôvodov dovolací súd vstúpil do trvajúceho sporu a meritórne rozhodol o jeho podstate. Aj bez opakovaného vykonania dôkazov je najvyšší súd v rámci prieskumu oprávnený urobiť záver po tom, čo určité skutkové a právne závery zjavne vyplývajú zo skutočností zaznamenaných v súdnom spise, ktoré sú významné pre posúdenie, či došlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania. Dovolací súd v súlade s § 449 ods. 3 CSP preto rozhodol tak, ako je uvedené vo výrokovej časti tohto rozhodnutia.

21. Súdy v základnom konaní nesprávne vyriešili otázku segregácie v danej veci, v dôsledku toho je nesprávne aj zamietnutie žaloby v ďalších častiach. Pre odstup času, ktorý uplynul od rozhodnutia vo veci samej a s prihliadnutím na zásadu, že pre súd je rozhodujúci stav v čase vyhlásenia rozsudku (§ 217 CSP), dovolací súd zamietajúcu časť rozsudku odvolacieho súdu, týkajúcu sa uloženia povinnosti žalovanému, zrušil a vec v rozsahu zrušenia vrátil súdu prvej inštancie na ďalšie konanie (§ 450 CSP), ktorý bude povinný po zistení aktuálneho skutkového stavu vo veci rozhodnúť aj s prihliadnutím na požiadavku vykonateľnosti rozsudku.

22. Ak bolo rozhodnutie zrušené a ak bola vec vrátená na ďalšie konanie a nové rozhodnutie, súd prvej inštancie a odvolací súd sú viazaní právnym názorom dovolacieho súdu (§ 455 CSP). Ak dovolací súd zruší rozhodnutie a ak vráti vec odvolaciemu súdu alebo súdu prvej inštancie na ďalšie konanie, rozhodne tento súd o trovách pôvodného konania a o trovách dovolacieho konania (§ 453 ods. 3 CSP).

23. Žalobca navrhol, aby dovolací súd podal návrh na začatie prejudiciálneho konania pred Súdny dvorom Európskej únie podľa článku 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

23.1. Podľa uvedeného článku má Súdny dvor Európskej únie právomoc vydať rozhodnutie o prejudiciálnych otázkach, ktoré sa týkajú: a/ výkladu zmlúv; b/ platnosti a výkladu aktov inštitúcií, orgánov alebo úradov alebo agentúr Únie. Ak sa takáto otázka položí v konaní pred vnútroštátnym súdnym orgánom a tento orgán usúdi, že rozhodnutie o nej je nevyhnutné pre vydanie jeho rozhodnutia, môže sa obrátiť na Súdny dvor Európskej únie, aby o nej rozhodol. Ak sa táto otázka položí v konaní pred vnútroštátnym súdnym orgánom, proti ktorého rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, je tento súdny orgán povinný obrátiť sa na Súdny dvor Európskej únie. Túto povinnosť požiadať o vydanie rozhodnutia o predbežnej otázke nemožno vykladať absolútne, t. j. že vnútroštátny súdny orgán má vždy a za akýchkoľvek okolností povinnosť požiadať o vydanie rozhodnutia o predbežnej otázke v zmysle čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

23.2. K otázke povinnosti vnútroštátneho súdneho orgánu predložiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru Európskej únie podľa čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, sa na základe predbežnej otázky položenej Corte suprema Cassazione vyjadril aj Súdny dvor Európskej únie. V rozsudku CILFIT, C - 283/81 publikovanom v Zbierke rozhodnutí Súdneho dvora EÚ (ECR), str. 3415 uviedol, že „článok 177 tretí odsek Zmluvy EHS (teraz čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie) sa má vykladať v tom zmysle, že súd, proti ktorého rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, je povinný obrátiť sa na Súdny dvor, ak sa v spore pred týmto súdom položí otázka týkajúca sa práva Spoločenstva, s výnimkou prípadov, keď skonštatuje, že položená otázka nie je relevantná alebo Súdny dvor už podal výklad sporného ustanovenia Spoločenstva alebo že správne uplatnenie práva Spoločenstva je také jednoznačné, že neexistujú o tom rozumné pochybnosti, pričom existenciu tejto možnosti treba posúdiť na základe charakteristík práva Spoločenstva, osobitných ťažkostí spojených s jeho výkladom a nebezpečenstva rozdielnej judikatúry v rámci Spoločenstva“.

23.3. V prejednávanej veci dovolací súd nevyhovel návrhu dovolateľa, pretože má za to, že otázka segregácie vo vzdelávaní bola viackrát riešená na to kompetentným Európskym súdom pre ľudské práva, ktoré rozhodnutia dovolací súd aplikoval aj na danú vec.

24. Toto rozhodnutie prijal senát najvyššieho súdu pomerom hlasov 3 : 0.

Poučenie:

Proti tomuto rozsudku nie je prípustný opravný prostriedok.